

یکی از متواضع‌ترین قهرمان‌های زندگی‌ام ...

مرد صبور و مهربانی که سختی‌های زمانه‌اش و امکانات اندک محیط زندگی‌اش، هیچ وقت بال پروازش را نبستند. تئاتر کار می‌کرد، عکاس و خبرنگار بود، چند دهه از عمرش را وقف راه معلمی کرد و ...

تقدیم به پدر بزرگم، علی اکبر صادقی ...

سعید احمدپور

تقدیم به مادرم که در پایان کار این کتاب آسمانی شد.

ابوالفضل قاضی

به ملک جم ندهم مصرع «نظیری» را
«کسی که کشته نشد از قبیله ما نیست»
اگرچه عقل فسون پیشه لشکری انگیخت
تو دل گرفته نباشی که عشق تنها نیست

«اقبال لاهوری»

مقدمه‌ای برای مقدمه!

اگر در آغاز «کلمه» بود و آن کلمه «خدا» بود، پس می‌توان به کلمات قسم خورد و گفت: «به تماشا سوگند و به آغاز کلام». یا اگر بپذیریم که شعر «رستاخیز کلمات» است، واژه‌ها به جای آن که نشسته باشند، برخاسته‌اند و این سؤال همیشه مطرح خواهد بود که ابتدا «واژه» خلق شده است و در پی آن «معنا» ظهور یافته یا «معنا» مقدم بر «واژه» است. اگر بخواهیم این پرسش‌ها و گزاره‌ها را ادامه دهیم به عالمی کرانه‌ناپدید پا گذاشته‌ایم به نام «ادبیات» که در این وادی «لفظ» و «معنا» در رویارویی با یکدیگر به «بودن» معنا می‌بخشند و این دو شخصیت، یعنی «لفظ» و «معنا» ما را به درک عمیق‌تر «هستی و زمان» نزدیک‌تر می‌کنند. فکر کنم بحث خیلی فلسفی شد و کم‌کم به «هایدگر»، «اسپینوزا»، «دکارت» و ... برسیم و در آخر مجبور شویم مقدمه را بدهیم ابتدای کتاب تست فلسفه بچاپند! و اما چرا «لفظ و معنا»؟

آن چه گذشت!

در کتاب علوم و فنون ادبی (۱) با آرایه‌های لفظی، مباحث مقدماتی سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات دوره‌های اول و مقدمات عروض و قافیه آشنا شدید. در علوم و فنون ادبی (۲) با آرایه‌های بیانی، ادامه تاریخ ادبیات دوره‌های میانی و سبک همان دوره و مباحث دیگری از مقدمات عروض کار را ادامه دادید تا به کتاب «خاتم» یعنی علوم و فنون ادبی (۳) برسید که بخش نهایی و تکمیلی جریان علوم و فنون ادبی است. در این کتاب قرار است با تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی دوره بازگشت، بیداری و دوره معاصر آشنا شوید، در آرایه به بدیع معنوی که گسترده‌ترین بخش آرایه‌هاست نگاه ویژه داشته باشید و در کنار همه این‌ها مباحث اصلی و تکمیلی عروض را به اتمام برسانید.

• در این کتاب بر آن شدیم که با آموزش کامل تست‌محور در درس‌نامه‌ها، ابتدا فهم عمیق از موضوعات درسی را ایجاد کنیم و سپس شیوه‌های مختلف مواجهه با تست‌ها را در قالب تست‌های آموزشی، نکته‌های کاربردی، کادرها، تذکرها و ... شرح بدهیم.

• آن‌چه درس‌نامه این کتاب را متمایز می‌کند آموزشی و تست‌محور بودن آن است؛ یعنی علاوه بر این‌که مطالب را آموزش داده‌ایم، به طور خاص به چگونگی پاسخ‌دادن به تیپ‌های مختلف تستی و تکنیک‌های آن هم پرداخته‌ایم؛ به عنوان مثال در بخش آرایه‌ها و عروض علاوه بر تفهیم کامل مباحث و مثال‌های متعدد، به دام‌های آموزشی و روش رد گزینه نیز پرداخته‌ایم تا دانش‌آموزان بتوانند با دید طراحان تست با پرسش‌ها روبه‌رو شوند. (در بعضی از دروس مهم در درس‌نامه تست‌هایی آمده است که با شیوه تست‌زنی به آن‌ها پاسخ گفته‌ایم).

• بخش «کنکور باکس» در انتهای درس‌نامه‌ها، به طور کامل بر توانایی‌های تست‌زنی در کنکور متمرکز شده‌اند. مثلاً در درس ایهام لیستی از لغات پرتکرار ایهام‌ساز ارائه شده است، در درس مربوط به اختیارات شاعری تکنیک‌های طلایی و خلاصه پاسخ‌دادن به تست‌هایی با موضوع اختیارات، در دروس تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی جداول خلاصه‌سازی نکات مهم و ...

تست‌ها

• تست‌ها با روالی کاملاً هدفدار تألیف شده‌اند، گروهی از تست‌های هر درس با این هدف طرح شده‌اند که شما به طور کاملاً جزئی و مستقل، به تک‌تک نکات درس مسلط شوید. مثلاً در دروس مربوط به اختیارات شاعری، برای هر یک اختیار زبانی (یا وزنی) چند تست مجزا تألیف شده سپس ذره‌ذره به سمت تست‌های ترکیبی رفته‌ایم.

• در طراحی تست‌ها، تنوع تیپ‌های مختلف تستی را پوشش داده‌ایم. (البته مراقب هم بودیم الکی ذهن‌تون رو درگیر تیپ‌های ناآرام‌تستی نکنیم).

به رنگ فصل‌ها

در مجموعه تست‌های «به رنگ فصل» چند هدف را دنبال می‌کنیم: ۱- تعداد زیادی از تست‌های کنکورهای سراسری را یک‌جا ببینید و به سبک، سطح و تیپ آن‌ها حساسی مسلط شوید. ۲- مطالب مهم دو پایه دهم و یازدهم را علاوه بر ضمیمه‌ها، در این تست‌ها هم مرور کنید. ۳- در درس‌های مربوط به آرایه، از تست‌های تألیفی تک‌آرایه‌ای زیاد استفاده کردیم تا در هر درس با آرایه‌های همان درس به خوبی آشنا شوید. حالا که به آن هدف رسیدیم، این‌جا تعداد زیادی تست ترکیبی کنکور از بخش آرایه می‌آوریم تا به آن‌ها هم حساسی تسلط پیدا کنید. (به کار درگاه هم کردیم، تو آزمون «به رنگ فصل ۱» تست‌های ترکیبی با محوریت آرایه‌های فصل ۱ بیشترن، تو آزمون «به رنگ فصل ۲» تست‌های ترکیبی با محوریت آرایه‌های فصل ۲ و ...)

ضمیمه‌ها

• یکی از مهم‌ترین بخش‌های کتاب «ضمیمه‌ها» است، که باعث شده این کتاب تا حد بسیار خوبی نیازهای یک کتاب جامع، شامل مباحث هر سه پایه، را پوشش دهد. (می‌دانید که حدود ده سؤال در کنکور سراسری از این موضوعات است.) در این ضمایم به آموزش کامل قافیه به همراه درس‌نامه و تست پرداخته‌ایم؛ علاوه بر آن، به «قربت معنایی» و «لغات» جامع هر سه پایه توجه کرده‌ایم و با تست‌های «سبک‌شناسی» همه سبک‌های پایه دهم و یازدهم را پوشش داده‌ایم. امید است که راهی به دانایی و زیبایی گشوده باشیم.

و در پایان چند تشکر:

بسیار ممنونیم از جناب مهندس سبزمیدانی، که درایت و مدیریت عالی ایشان راه را برای هر چه پربارتر شدن این کتاب هموار کرد. از سرکار خانم هدی ملک‌پور که دقت و صبوری همیشگی‌شان دشواری‌های مسیر را برای ما ساده می‌کرد.

سپاس‌گزاریم از خانم‌ها زهرا صادقی، فاطمه اکران و آقایان عماد فیض‌آبادی و معین افسر که در ویراستاری کتاب کنار ما بودند.

متشکریم از همه دوستان حرفه‌ای و پرتلاشمان در واحد تولید که سهم بسیار مهمی در ارتقای کیفیت کتاب‌ها دارند.

و مهم‌تر از همه، تشکر می‌کنیم از تک‌تک شما که پیشرفت و موفقیت‌تان به ما انگیزه تلاش کردن داده و می‌دهد.

از جنبه‌های منفی کنکور زیاد شنیدیم، مثلاً یکی از جنبه‌های منفیش اینه که شما برای این که توی کنکور موفق بشین، مجبورین تمام درسایی رو که توی کنکور ضریب دارن بخونین (حتی اگر اونا رو دوست نداشته باشین). اما کنکور جنبه‌های مثبت هم کم نداره. مثلاً یکی از جنبه‌های مثبتش همینه که مجبورین تمام درسایی رو که توی کنکور ضریب دارن بخونین!! چون بعضی از این درسا که شاید همین جوری هیچ وقت به سراغشون نرین، خیلی کاربردی و به‌دردبخورن، در واقع براتون یه جور توفیق اجباریه. علوم و فنون ادبی یکی از درسای خوب و به‌دردبخوریه که شما، بچه‌های انسانی، باید برای کنکور یاد بگیرین. به نظرتون جدای از کنکور، این درس چه قدر توی فهمیدن اشعار و آثار ادبی فارسی کمکتون می‌کنه؟ و آیا اصلاً همچین درسی ارزش وقت گذاشتن داره؟

خب حالا اگه بهتون بگم شاید این آخرین باری باشه که در تمام عمرتون فرصت می‌کنید مفاهیمی مثل عروض و قافیه و آرایه‌های ادبی رو بخونین و یاد بگیرین چی؟ (البته به‌جز دوستایی که برای ادامه تحصیل، رشته‌های مرتبط با ادبیات رو انتخاب می‌کنن). من که می‌گم حال خوب فهمیدن شعرهای بی‌نظیر فارسی (چه سعدی و حافظ و مولانا و چه قیصر و منزوی و فروغ) خیلی بیشتر از این حرفا می‌ارزه. تصمیم با شماست اما مطمئن باشید حس و حال شما موقع خوندن این کتاب، در نتیجه‌ای که می‌گیرید تأثیر می‌ذاره ...

از سعید احمدپور عزیز که در تألیف این کتاب سنگ تموم گذاشت ممنونم.
از آقای ابوالفضل قاضی بزرگوار که مسئولیت نظارت محتوایی رو به بهترین نحو انجام دادن، سپاس گزارم؛ به ویژه این که علی‌رغم داغ بزرگی که دیدن، پای کار ایستادن و مسئولیت‌پذیری رو معنا کردن.
از هدی خانم ملک‌پور و ویراستاران و دست‌اندرکاران تولید این کتاب هم خیلی ممنونم.

لحظه‌ها تون شاد و پرامید باد.

فصل یکم

- درس یکم: تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری) ۷
- درس دوم: پایه‌های آوایی ناهمسان ۲۱
- درس سوم: مراعات نظیر، تلمیح و تضمین ۳۸

فصل دوم

- درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری) ۵۳
- درس پنجم: اختیارات شاعری (۱): زبانی ۵۹
- درس ششم: لف و نشر، تضاد و متناقض‌نما ۷۴

فصل سوم

- درس هفتم: تاریخ ادبیات قرن چهاردهم (دوره معاصر و انقلاب اسلامی) ۸۷
- درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزنی ۱۰۲
- درس نهم: اغراق، ایهام و ایهام تناسب ۱۱۹

فصل چهارم

- درس دهم: سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی ۱۳۴
- درس یازدهم: وزن در شعر نیمایی ۱۴۰
- درس دوازدهم: حسن تعلیل، حس آمیزی و اسلوب معادله ۱۵۱

- به رنگ فصل ۱ ۱۶۴
- به رنگ فصل ۲ ۱۶۹
- به رنگ فصل ۳ ۱۷۴
- به رنگ فصل ۴ ۱۸۰

ضمیمه‌ها

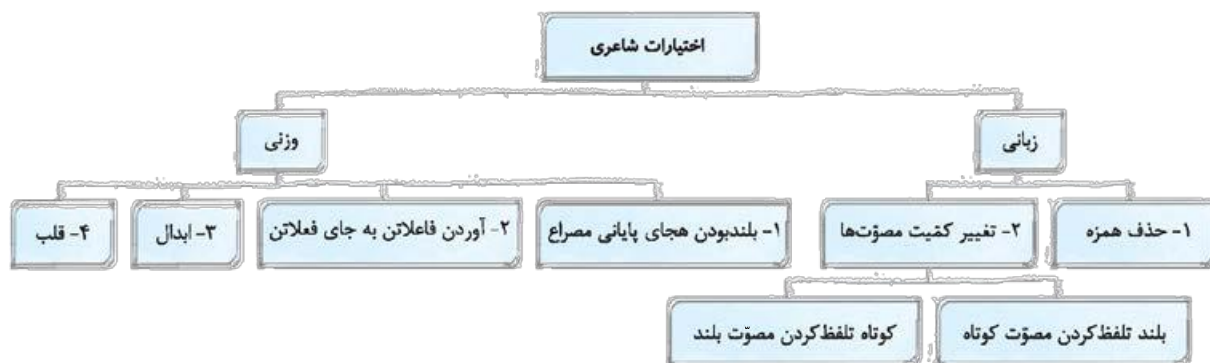
- واژه‌نامه ۱۸۷
- تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی ۱۹۲
- قافیه ۲۰۶
- قرابت معنایی ۲۱۷
- پاسخ‌نامه تشریحی ۲۳۰
- پاسخ‌نامه کلیدی ۲۹۹

درس پنجم
اختیارات شاعری (۱): زبانی

تو در سای مختلف عروض، از سال دهم تا الان، بارها ترکیب «اختیارات شاعری» رو دیدی. همیشه هم قرار بود «بعداً» با این اختیارات شاعری آشنا شی! فُتب، الان وقتشه! تو این درس یکی از دو نوع کلی اختیارات شاعری - یعنی اختیارات زبانی - و زیرمجموعه‌هاش رو خواهی شناخت. اول یه نمودار برای معرفی همهٔ انواع اختیارات شاعری و بعد توضیح تک‌تک‌نگشون با تعدادی مثال و تست آموزش شه.

اختیارات شاعری (۱): ہنسی

این شرایط و قواعد را **اختیارات شاعری** می‌نامند. اختیارات شاعری به زیرمجموعه‌هایی تقسیم می‌شود که در این درس و درس هشتم به آن‌ها خواهیم پرداخت. ابتدا در یک نگاه سریع، تمام مطالب مورد بحث را در نمودار زیر مرور کنیم و بعد برویم سراغ توضیحات مفصل‌تر:

اختیارات زبانی: اختیاراتی هستند که شاعر با نحوه بیان و شیوه تلفظ خود اعمال می کند و دو نوع دارد:

- حذف همزه
- تغییر کمیت هجاها

الف) حذف همزه

اگر همزه آغاز هجا بعد از یک صامت بیاید، می‌تواند در تلفظ حذف شود (مثلاً «من از» رو می‌توانید هم به شکل «مَنَر» تلفظ کنید هم به شکل «مَنْ از»). به عبارت دیگر، اگر همزه بین یک صامت و یک مصوّت قرار گیرد، ممکن است همزه تلفظ نشود. به قید «ممکن است» دقت کنید؛ تلفظ شدن یا نشدن همزه در یک مصراع، منجر به شکل‌های متفاوتی از تقطیع می‌شود. به این دو شکل متفاوت از تقطیع برای مصراع «من از بیگانگان هرگز ننالم» دقت کنید:

من از بیگانگان هرگز ننالم																
بدون حذف همزه								با حذف همزه								
نَ	نا	نَم	نِ	گا ا	هر	گِز		بی	گا	نِ	گا ا	هَر	گِز	نَ	نا	نَم
—	—	U	—	—	—	U		—	—	—	—	—	—	U	—	—
فَعُولُنْ			مَفَاعِلُنْ			؟			فَعُولُنْ			مَفَاعِلُنْ				

اگر همزه را حذف نکنیم، رکن اول این مصراع با باقی ارکان هماهنگ نخواهد بود و وزن عروضی شعر مختل خواهد شد. پس از این «اختیار زبان» استفاده و همزه را در تلفظ حذف می‌کنیم.

مثال ۱ هجاهای کلمات و عبارات «هنرآموز، برآشفتن، دیگر از، دلاوران شیرافکن آمدند» را در دو حالت، با حذف همزه و بدون حذف همزه، بنویسید.

هنرآموز	هَ نَ رَا موز	هَ نَ رَا شُف تَن	برآشفتن
	هَ نَر آ موز	هَ نَر آ شُف تَن	
دیگر از	دی گَر از	دی گَر از	
		دی گَر از	
دلاوران شیرافکن آمدند	دِ لَوَران شِیرافکن	دِ لَوَران شِیرافکن	
		دِ لَوَران شِیرافکن	

نکته ۱

۱- ابتدای کلمات
موقعیت حذف همزه، عمدتاً دو جا اتفاق می افتد:

حال برویم سراغ چند مثال؛ ابیات زیر را تقطیع و وضعیت استفاده از اختیار زبانی حذف همزه را در آن‌ها مشخص کنید:

مثال ۲ لب از گفتن چنان بستم که گویی دهان بر چهره زخمی بود و به شد (طالب آملی)

پایه‌های آوایی	لَ بَر گُف تَن	چَ نَا بَس تَم	کَ گو یی
	دَ هَا بَر چَ	رَ زَخ می بو	دُ به شد
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	فعولن
نشانه‌های هجایی	U — — — U	U — — — U	U — — — U

در این مثال، تنها یک بار از اختیار حذف همزه استفاده شده است: لب از ← لَ بَر.

مثال ۳ ای مرغ به دام دل گرفتار باز آی که وقت آشیان است (سعدی)

پایه‌های آوایی	ای مَر غَ	بَ دَا مَ دَل	گَ رِف تَار
	بَا زَا یَ	کَ وَق تَ آ	شِ یَا نَسْت
وزن	مفعول	مفاعیلن	فعولن
نشانه‌های هجایی	U — — U	U — — — U	U — — — U

در این بیت، دو بار از اختیار حذف همزه استفاده شده است: باز آی: U — — ← بَا زَا یَ؛ شیان است: U — — ← شِ یَا نَسْت.

اما دقت کنید که در دومی حذف کردن یا نکردن همزه، تغییری در نشانه‌های هجایی ایجاد نمی‌کند. دلیل آن وجود نون ساکن بعد از مصوّت بلند در هجای «یان» است. حتماً به یاد دارید در چنین حالتی، هجا را بلند به حساب می‌آوریم نه کشیده؛ پس به نکته بعدی گوشه چشمی داشته باشید.

نکته ۲

زمانی که صامت قبل از همزه، نون ساکنی باشد که پس از یک مصوّت بلند قرار گرفته است، حذف شدن یا نشدن همزه تغییری در نشانه‌های هجایی ایجاد نمی‌کند. البته در تست‌هایی که تعداد دفعات استفاده از حذف همزه خواسته می‌شود، این موارد را هم جزء اختیارات حساب کنید.

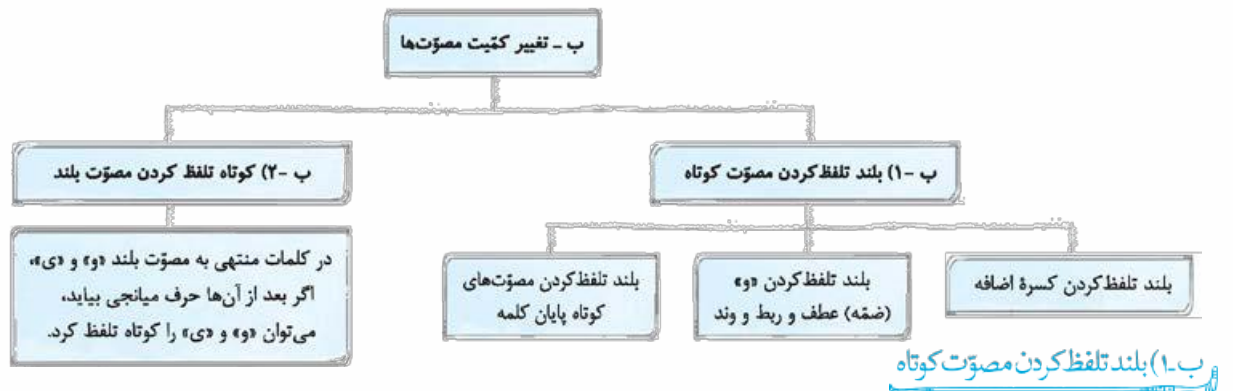
مثال ۴ از نام اگر نگذری از ننگ برون آ ای نکبت گل اندکی از رنگ برون آ (بیدل دهلوی)

پایه‌های آوایی	از نا مَ	اَ گَر نَگَ دَ	رِی نَگَ نَگَ	بُ رَو نا
	ای نَکَ هَ	تَ گل اَن دَ	کِی یَزَ رَن گَ	بُ رَو نا
وزن	مفعول	مفاعیلن	مفاعیلن	فعولن
نشانه‌های هجایی	U — — U	U — — — U	U — — — U	U — — — U

در چهار مورد مشخص شده، اختیار زبانی حذف همزه به کار رفته است. (ارتباط‌های آفر دو تا مصرع با نکته ۲ واضح ریگه، نه؟) اما دقت کنید در مواردی هم همزه حذف نشده است. (هجای چهارم مصرع اول و هجای ششم مصرع دوم)

ب) تغییر کمیت مصوت‌ها

نوع دوم اختیارات زبانی (که در کنکور و آزمون‌های آزمایشی بیشتر از حذف همزه مورد توجه است) تغییر کمیت مصوت‌هاست؛ به این معنی که شاعر به ضرورت وزن، گاهی مصوت کوتاه را بلند تلفظ می‌کند یا برعکس، مصوت بلند را کوتاه تلفظ می‌کند. با توجه به انواع مختلفی از این اختیارات که در کتاب درسی شما آمده، می‌توان تقسیم‌بندی زیر را ارائه کرد:

ب-۱) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه

ب - ۱ - ۱) بلند تلفظ کردن کسره اضافه:

گاهی کسره موجود در ترکیب‌های وصفی یا اضافی، به ضرورت وزن، بلند تلفظ می‌شود و به جای هجای کوتاه، هجای بلند می‌سازد؛ مثلاً در ترکیب «دامن یار»، در حالت معمولی کسره و «ن» هجای کوتاه می‌سازند:

دا م ن یا ر U U — — U

حال فرض کنید کسره را کشیده‌تر و طولانی‌تر تلفظ کنیم، مثلاً «ن» را همان‌قدر کشیده تلفظ کنیم که «نی» یا «نا» را، در این صورت نشانه‌های هجایی این ترکیب، تغییر خواهند کرد:

دا م ن یا ر U — — — U

مثال ۵) شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل کجا داندند حال ما سبکباران ساحل‌ها (هافظ)

پایه‌های آوایی	ش پ تا ری	ک بی م	مؤ ج گر دا بی	چ نیل ها یل
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن
نشانه‌های هجایی	U — — —	U — — —	U — — —	U — — —

به هجاهایی که دور آن‌ها خط کشیده شده است توجه کنید:

هجای دوم مصراع اول «پ»، یک هجای کوتاه است. اما هجاهای متناظر آن در ستون مصراع دوم «جا»، در ستون رکن عروضی «فا» و در ستون نشانه‌های هجایی «—» است. تمام این نشانه‌ها به ما می‌گویند که هجای دوم مصراع اول هم باید بلند به حساب بیاید؛ پس کسره را کمی کشیده‌تر تلفظ می‌کنیم تا «پ» معادل یک هجای بلند شود. این یک اختیار زبانی است.

اما هجای هفتم مصراع اول «م» و مصراع دوم «ل» هر دو کوتاه هستند. از کجا بفهمیم که بایستی آن‌ها را بلند تلفظ کنیم؟ آفرین! از وزن‌واژه‌ها. این بیت دارای وزن هسان با ۴ بار تکرار رکن «مفاعیلن» است. اگر دو هجای گفته‌شده را کوتاه در نظر بگیریم، رکن دوم تبدیل به «مفاعیلن» می‌شود و ما وزن عروضی «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن» نداریم! پس باید از اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه برای این دو هجا هم استفاده کرده آن‌ها را بلند به حساب بیاوریم. حال به هجای سیزدهم مصراع دوم «ن» دقت کنید. هم هجای متناظر با آن در مصراع اول «چ» و هم هجای متناظر با آن در رکن «م» کوتاه هستند. پس این‌جا نیازی به استفاده از اختیار زبانی نیست.

مثال ۶) آیینۀ نگاهت پیوند صبح و ساحل لبخند گاه‌گاهت صبح ستاره‌باران (شفیعی لکنی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	آ یی ن ی	ی پی ون د صب	خ سا حل
وزن	مستفعلن	مستفعلن	فعولن
نشانه‌های هجایی	U — — —	U — — —	U — — —

هجای چهارم مصراع اول «ی» و هجای نهم مصراع دوم «ح»، بلند در نظر گرفته می‌شوند. اما هجای دهم مصراع اول «د» و هجای سوم مصراع دوم «د» همان‌طور کوتاه باقی می‌مانند. گول کسره هجای دوازدهم مصراع دوم «ر» را هم نخورید، کسره اضافه نیست و با آن کاری نداریم!

تست آموزشی در بیت زیر به ترتیب چند مرتبه از اختیار زبانی «حذف همزه» و «بلند تلفظ کردن کسره اضافه» استفاده شده است؟

ای که از سرو روان قد تو چالاک تر است دل به روی تو ز روی تو طربناک تر است (سعدی)

۳ - ۱ (۴)

۲ - ۲ (۳)

۲ - ۱ (۲)

۳ - ۲ (۱)

پاسخ گزینه «۳» به تقطیع بیت دقت کنید:

پایه‌های آوایی	ای ک از سر	و ز وا	ی ت چا لا	ک ت رست
— — —	— — —	— — —	— — —	— — —
دل ب رو ی	ت ز رو ی	ت ط زب نا	ک ت رست	— — —
— — —	— — —	— — —	— — —	— — —
وزن	فاعلاتن	فَعْلَاتن	فَعْلَاتن	فَعْلن

ملاحظه می‌کنید که هر کدام از اختیارات گفته‌شده، دو بار در بیت به کار رفته‌اند. همزه «است» در انتهای هر دو مصراع حذف شده و فقط کسره‌های اضافه موجود در هجاهای چهارم و هشتم مصراع دوم بایستی بلند تلفظ شوند.

ب - ۱ - ۲) بلند تلفظ کردن «و» (ضمة ربط و عطف و وند: فرض کنید می‌خواهید عبارت «شب و روز» را با نشانه‌های هجایی بنویسید. اگر آن را «شَب و رُوز» تلفظ کنید، هجاها «— — —» خواهند بود، اما معمولاً در این عبارت‌ها «و» به صورت ضمه تلفظ می‌شود، مثلاً «شَب رُوز» که نشانه‌های هجایی آن «— — —» است؛ گاهی شاعران به ضرورت وزن، این ضمه را بلندتر تلفظ می‌کنند تا هجاهای متناظر در مصراع‌ها یکسان شوند و بیت، وزن و آهنگ مناسب خود را بیابد؛ مثلاً نشانه‌های هجایی عبارت «شَب رُوز» به شکل «— — —» درمی‌آید.

مثال ۷) گذر کردم به گورستان کم و بیش بدیدم حال دولتمند و درویش (باباطاهر)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	گ زَر کر دم	ب گو رس تا	ک م بیش
— — —	— — —	— — —	— — —
ب دی دم حا	ل دُو لَت مَن	د دَر ویش	— — —
— — —	— — —	— — —	— — —
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	فَعْلون

به هجای دهم مصراع اول توجه کنید: «م». این ضمه همان «و» عطف در عبارت «کم و بیش» است. اما هجای دهم مصراع دوم «دَر» و هجای متناظر این دو در رکن عروضی «عو» هر دو بلند هستند. پس از اختیار زبانی بلند تلفظ کردن «و» عطف استفاده می‌کنیم تا همسانی هجاها و تناسب وزن بیت رعایت شود. دقت کنید که در هجای نهم مصراع دوم «دُو» هم «واو یا ضمه» عطف داریم، اما با توجه به وزن بیت، این‌جا ضمه بایستی همان‌طور کوتاه تلفظ شود.

مثال ۸) مقام امن و می‌بی‌غش و رفیق شفیق گرت مدام میسر شود زهی توفیق (ماقظ)

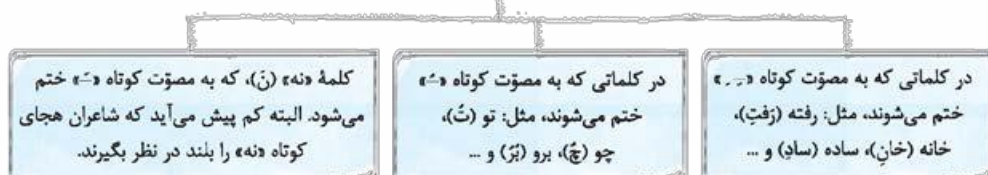
پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	م قا م ام	ن م ی بی	غ ش ز فی	ق ش فیق
— — —	— — —	— — —	— — —	— — —
گ رت م دا	م یس سر	ش ود ز هی	تو فیق	— — —
— — —	— — —	— — —	— — —	— — —
وزن	مفاعیلن	فَعْلَاتن	مفاعیلن	فَعْلن

گاهی به جای دو هجای کوتاه یک هجای بلند می‌آید که با این اختیار شاعری در درس هشتم آشنا می‌شوید.

دقت کنید که از بین تمام «و»های عطف این بیت، تنها در هجای دهم مصراع اول از اختیار بلند تلفظ شدن «و» (ضمه) استفاده می‌شود. در هجای هفتم این مصراع هم از اختیار زبانی قبلی، بلند تلفظ کردن کسره اضافه استفاده شده است.

ب - ۱ - ۳) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه: یکی دیگر از مواقعی که می‌توانیم به ضرورت وزن، یک هجای کوتاه را بلند تلفظ کنیم، هجای پایانی کلماتی است که به مصوت کوتاه ختم می‌شوند. با توجه به وجود سه مصوت کوتاه (هـ، و، ی) می‌توان این اختیار را به سه زیرمجموعه تقسیم کرد:

بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه

● بلند تلفظ کردن مصوّت «ی» در پایان کلمات: کلماتی مثل کوچه، باده، رسیده و ... را «کوچ»، «باد»، «رسید» و ... تلفظ می‌کنیم. گاهی به ضرورت وزن، کسرۀ آخر این کلمات، بلند تلفظ می‌شود تا وزن شعر به هم نخورد. واضح است که در این‌جا منظورمان کلماتی مثل «فریه»، «زه»، «مه» و ... نیست، چراکه این کلمات به «ه» ختم می‌شوند و این «ه» در آخر آن‌ها تلفظ می‌شود، پس از موضوع بحث ما خارج هستند.

مثال ۹ که راست مانند الف، که کُز چو حرف مختلف یک لحظه پخته می‌شوی یک لحظه خامت می‌کنم (مولوی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	گه را ست ما	نن د ا لف	گه کُز چُ خُز	فِ مَخ ت لف
	— U —	— U —	— U —	— U —
	یک لَح ظ یُخ	ت می ش وی	یک لَح ظ خا	مَت می ک نم
	— U —	— U —	— U —	— U —
وزن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن

هجای پنجم مصراع دوم «ت» هجای پایانی کلمۀ «پخته»، یک هجای کوتاه است که به مصوّت کوتاه «ی» ختم می‌شود؛ اما برای این‌که با هجای متناظر خود در مصراع اول، «نن» و هم‌چنین هجای متناظرش در رکن عروضی، یعنی «مُس» معادل شود، از اختیار زبانی بهره گرفته و آن را بلند تلفظ می‌کنیم. حتماً متوجه شدید که در هجای ششم و سیزدهم مصراع اول هم از اختیار زبانی بلند تلفظ کردن کسرۀ اضافه استفاده کردیم.

● بلند تلفظ کردن مصوّت «ه» در پایان کلمات: کلماتی که به «ه» ختم می‌شوند نیز گاهی در وضعیتی قرار می‌گیرند که بایستی هجای آخرشان هجای بلند باشد تا وزن شعر مختل نشود. در چنین شرایطی از اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه «ه» استفاده می‌کنیم.

مثال ۱۰ ای با من و پنهان چو دل از دل سلامت می‌کنم تو کعبه‌ای هر جا روم قصد مقامت می‌کنم (مولوی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	ای با م ن	پن ها چُ دل	از دل س لا	مَت می ک نم
	— U —	— U —	— U —	— U —
	ت کع ب ای	هر جا ر وُم	قص د م قا	مَت می ک نم
	— U —	— U —	— U —	— U —
وزن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن

هجای اول مصراع دوم، «ت» با توجه به هجاهای متناظرش، «ای» در مصراع اول و «مُس» در رکن عروضی، بایستی بلند در نظر گرفته شود، وگرنه وزن بیت غلط می‌شود. پس با توجه به اختیار زبانی مورد بحث، «ه» را بلندتر تلفظ می‌کنیم تا «ت» به یک هجای بلند تبدیل و با هجاهای متناظرش یکسان شود. توجه کنید که از دو اختیار زبانی دیگر هم در این بیت استفاده شده: هجای چهارم مصراع اول — بلند تلفظ کردن «و» عطف، هجای دهم مصراع دوم — بلند تلفظ کردن کسرۀ اضافه.

نکته ۳

مراقب کلماتی مثل «پرتو Partow —»، «گرو Gerow —»، «نو Now —» و ... که به «و و ow» ختم می‌شوند، باشید. این کلمات به «واو» ساکن ختم می‌شوند نه «ه»؛ بنابراین از حوزه اختیار زبانی مورد بحث ما خارج‌اند چراکه خودشان هجای بلند هستند.

● بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه «ه» در کلمۀ «نه»: این مورد کاربرد زیادی در اشعار ندارد.

مثال ۱۱ نه بوی مهر می‌شنویم از تو، ای عجب نه روی آن‌که مهر دگر کس پیرو ریم (سعدی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	ن بو ی	مه ز می ش	ن وی مَز ت	ای ع جَب
	— U —	— U —	— U —	— U —
	ن رو ی	آن ک مه ر	د گر کس ب	پَر و ریم
	— U —	— U —	— U —	— U —
وزن	مفعول	فاعلات	مفاعیل	فاعِلن

هجای اول هر دو مصراع، یعنی «ن» در اصل هجای کوتاه است، اما با توجه به وزن بیت و رکن عروضی اول، می‌فهمیم که بایستی هر دو مصراع با هجای بلند شروع شوند. بنابراین از اختیار زبانی تغییر کمیت مصوّت‌ها استفاده کرده، مصوّت «ه» پایان کلمۀ «نه» را بلند تلفظ می‌کنیم.

در بیت زیر به ترتیب چند مرتبه از اختیار «بلند تلفظ کردن کسره اضافه»، «حذف همزه» و «بلند تلفظ کردن واو عطف» استفاده شده است؟

بادۀ گلرنگ تلخ تیز خوش خوار سبک نفلش از لعل نگار و نفلش از یاقوت خام (ماخذ)

۴ - ۳ - ۵ - ۰

۳ - ۴ - ۲ - ۱

۲ - ۵ - ۲ - ۰

۱ - ۳ - ۴ - ۱

پاسخ گزینه «۳»

با د ی گُل	زَن گِ تَل خِ	تِی زِ خُش خَا	رِ سَ بَک
— U —	— U —	— U —	— U —
ثَق لَ شَز لَغ	لِ نِ گَا زُ	ثَق لَ شَز یَا	قَو تِ خَام
— U —	— U —	— U —	— U —
فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن

کسره اضافه ← هجاهای ۳، ۸ و ۱۳ مصراع اول و ۵ مصراع دوم حذف همزه ← هجاهای ۳ و ۱۱ مصراع دوم

واو عطف ← هجای ۸ مصراع دوم

در بیت زیر، جدول را کامل کنید.

ای آفتاب آهسته نه پا در حریم یار من ترسم صدای پای تو خواب است بیدارش کند

نوع اختیار	الف ؟	بلند تلفظ کردن کسره اضافه	پ ؟
تعداد دفعات تکرار	۲	ب ؟	۱

(۲) بلند تلفظ کردن مصوت پایان کلمه - ۲ - حذف همزه

(۱) حذف همزه - ۲ - بلند تلفظ کردن مصوت پایان کلمه

(۴) بلند تلفظ کردن مصوت پایان کلمه - ۴ - حذف همزه

(۳) حذف همزه - ۳ - بلند تلفظ کردن مصوت پایان کلمه

پاسخ گزینه «۱»

ای آ ف تا	با هِس تِ نِه	پَا دَر خِ رِی	مِ یَا رِ مَن
— U —	— U —	— U —	— U —
ثَر سَم صِ دَا	یِ پَا یِ ثُ	خَا بَس تِ بِی	دَا رَش کُ نَد
— U —	— U —	— U —	— U —
مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن

نوع اختیار	حذف همزه	بلند تلفظ کردن کسره اضافه	بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه
تعداد دفعات تکرار	هجای ۵ مصراع اول - هجای ۱۰ مصراع دوم	هجای ۱۳ مصراع اول - هجای ۵ مصراع دوم	هجای ۸ مصراع دوم
تله‌های تستی	هجای اول و دوم مصراع اول حذف همزه ندارند.	هجاهای ۱۵ مصراع اول و ۷ مصراع دوم این اختیار را ندارند.	در هجای ۸ مصراع اول، «نه»، صامت «ه» تلفظ می‌شود و اختیار نداریم.

ب - ۲) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند: گفتیم که یکی از انواع اختیارات شاعری زبانی «تغییر کمیت مصوت‌ها» است. بلند تلفظ کردن مصوت‌های کوتاه و انواع آن را شرح دادیم و اکنون نوبت شکل دوم تغییر کمیت مصوت‌ها، یعنی کوتاه تلفظ کردن مصوت‌های بلند است. کلماتی را در نظر بگیرید که به مصوت بلند «و» یا «ی» ختم می‌شوند (ابرو، گیسو، علی، خاکی). اگر بعد از این مصوت‌ها، بلافاصله مصوت دیگری بیاید (مثلاً ابرویت، گیسویت، علی ای، خاکیت)، شاعر اختیار دارد که مصوت‌های بلند «و» یا «ی» موجود در انتهای این کلمات را کوتاه تلفظ کند. ضمناً میان دو مصوت، صامت «ی» قرار می‌گیرد که آن را «ی» میانجی می‌گویند.

مثال ۱۲ خمی که ابروی شوخ تو در کمان انداخت به قصد جان من زار ناتوان انداخت (ماخذ)

خِ می کِ اَب	رِوِ یِ شو خِ	ثُ دَر کِ مَا	نَن دَاخَت
— U —	— U —	— U —	— —
بِ قَص دِ جَا	نِ مِ نِ زَا	رِ نَا تِ وَا	نَن دَاخَت
— U —	— U —	— U —	— —
مفاعِلن	فِعِلاتِن	مفاعِلن	فَعْلُن

هجای پنجم مصراع اول، یعنی «رو» در اصل یک هجای بلند است، اما هجاهای متناظر با آن، یعنی هجای پنجم مصراع دوم «ن» و هجای اول رکن دوم «ف» کوتاه هستند.

از طرف دیگر، لغت «ابرو» به مصوّت بلند «و» ختم شده و پس از این مصوّت، بلافاصله مصوّت «ی» قرار دارد. (در «ابروی»، «ی» نقش صامت میانجی را دارد.) پس، از اختیار کوتاه تلفظ کردن هجای بلند استفاده کرده و «رو» را کوتاه تلفظ می‌کنیم تا وزن بیت درست باشد. ضمناً در این بیت دو بار از اختیار بلند تلفظ کردن کسره اضافه هم استفاده شده است: در هجای هشتم مصراع اول و هجای هفتم مصراع دوم.

مثال ۱۳ علی ای همای رحمت تو چه آیتی خدا را؟ که به ماسوا فکندی همه سایه هما را (شهریار)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	عَ لَ یَ یَ هَ U - U U	ما یَ رَح مَت - - U -	تَ چَ آ یَ U - U U	تَ یَ خَ دَا رَا - - U -
وزن	فَعْلَاتُ	فاعلاتن	فَعْلَات	فاعلاتن

هجای دوم مصراع اول، یعنی «لی» هجای بلند است، اما هجاهای متناظر با آن کوتاه هستند. ← هجای دوم مصراع دوم «ب» و هجای دوم رکن اول «ع» پس بنا به اختیار زبانی مورد بحث، «لی» را معادل هجای کوتاه به حساب می‌آوریم، برای این کار باید مصوّت «ی» آخر کلمه «علی» را کوتاه تلفظ کنیم.

نکته

مصوّت بلند «و» در کلمات تک‌هجایی مثل مو، رو، بو و ... هیچ‌گاه کوتاه نمی‌شود، تنها استثناء کلمه «سو» است که در صورت اضافه‌شدن به کلمه‌ای دیگر، ممکن است کوتاه شود.

نکته

مصوّت بلند «ی» در کلماتی مثل گیاه، بیا، ریاست و ... همواره کوتاه است و آن‌ها را این‌طور تلفظ کنیم: «بِیا»، «رِیاست» و ...

تست آموزشی در بیت زیر، اختیار زبانی «حذف همزه»، «بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه» و «کوتاه تلفظ کردن مصوّت بلند» به ترتیب چند مرتبه تکرار شده‌اند؟

جمله ترکان ز شوق ابرو و مژگان او نیک پی بردند اگر تیر و کمان برداشتند (عطار)

۱ - ۳ - ۱ (۱) ۲ - ۴ - ۲ (۲) ۱ - ۴ - ۱ (۳) ۲ - ۳ - ۲ (۴)

پاسخ گزینه «۳»

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	جَم لَ یَ ثَر - U U -	کَا زَ شُوقِ - U -	أَب رَو وَ مَر - U U -	گَا نِ او - U -
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن

بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه

نوع اختیار	حذف همزه	بلند تلفظ کردن کسره اضافه	بلند تلفظ کردن «و» عطف	کوتاه تلفظ کردن مصوّت بلند
تعداد دفعات تکرار	هجای ۶ مصراع دوم	هجاهای ۳ و ۸ مصراع اول	هجای ۱۱ مصراع اول و هجای ۹ مصراع دوم	هجای ۱۰ مصراع اول؛ احتمالاً هنگام اعمال کردن این اختیار، بیشتر با کلمه «ابروی» مواجه شوید، اما یادتان باشد «ی» یا «و» صامت‌های میانجی هستند. مهم این است که بعد از کلمه ختم‌شده به «و»، بلافاصله مصوّت آمده است.
تله‌های تستی	هجای ۹ مصراع اول این اختیار را ندارد.	هجای ۱۴ مصراع اول این اختیار را ندارد.	-	-

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱۸۵- کدام گزینه فاقد حذف همزه است؟

- (۱) شهسوارا چه سگم من که تو را صید کنم
- (۲) بر ما گذشت نیک و بد اما تو روزگار
- (۳) دوک نخ‌ریسی بی‌اور یوسف مصری ببر
- (۴) مرگ اشتراک بین آدم‌هاست با این فرق

۱۸۶- تعداد حذف همزه کدام گزینه نادرست نوشته شده است؟

- (۱) سرو نازی تو و در کشتنم از عشوه‌گری
- (۲) سر تا قدم در آتش محنت بسوختم
- (۳) گویند وصل دوست به جانی توان خرید
- (۴) دامن‌افشان ز رخت زاهد و ما سرمه‌کشان

۱۸۷- تعداد حذف همزه کدام گزینه با بقیه فرق دارد؟

- (۱) کنار از من چه می‌جویی بیا بنگر که بی‌رویت
- (۲) به بوی آن‌که هر روزی برآید اختر بختم
- (۳) به شعر و شاعرم از کودکی نظربازی‌ست
- (۴) آن‌گونه تو را در انتظارم که اگر

۱۸۸- تعداد حذف همزه کدام گزینه کم‌تر است؟

- (۱) پیش از آنی که به یک شعله بسوزانمشان
- (۲) سرشارم از خیال ولی این کفاف نیست
- (۳) ناشناسی در عبور از سرزمین بی‌نشانی
- (۴) زخم آن‌چنان بزن که به رستم شغاد زد

۱۸۹- در چند بیت بیش از یک حذف همزه وجود دارد؟

- (الف) ای کاش دوتا جای کلید این در داشت
 - (ب) جیب پیراهن، خود از مستی درید آن غنچه لب
 - (پ) دلا به چشم تو صد خار اگر شکست آن گل
 - (ت) جسمم غزل است اما روحم همه نیمایی
- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۱۹۰- در بیت زیر چند حذف همزه وجود دارد؟

- «جز دیده من ای پری چشمی نبیند روی تو»
- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۱۹۱- تعداد حذف همزه کدام دو بیت برابر است؟

- (الف) صحبت آراسته شد شمع رخ ساقی کو
 - (ب) قمار عاشقان بردی ندارد از نداران پرس
 - (پ) مرا گفتمی که آیم نزدت امشب
 - (ت) چشم از او جلوه از او ما چه حریفیم ای دل
- (۱) الف - ت (۲) ب - پ (۳) الف - پ (۴) ب - ت

۱۹۲- کدام بیت حذف همزه بیشتری دارد؟

- (۱) من از دل این غار و تواز قلعه آن قاف
- (۲) دل می‌کند این، من از که نالم؟
- (۳) من نیز چو تو شاعر افسانه خویشم
- (۴) پیش از این بگسل از اغیار که مردم گویند

بختم این بس که دلم طعمه شود باز تو را
فکری به حال خویش کن این روزگار نیست
شهر از بازار یوسف‌های ارزان پر شده‌ست
افراد عاشق‌پیشه چندین بار می‌میرند

می‌کنی ناز که قربان شوم این ناز تو را (دوتا)
یا رب چه کردم این اثر دود آه کیست؟ (سه‌تا)
سهل است این قدر اگر او سر درآورد (سه‌تا)
فرق اهل نظر و اهل ورع این قدر است (دوتا)

کنارم می‌کند هر شب پر از خون جگر دیده
ز مهرم اختر افشاند همه شب تا سحر دیده
که عشق خیزد از آب و هوای کشور ما
این چشم بخوابد آن یکی شد بیدار

باز هم گوش سپردم به صدای غمشان
در شعر من حقیقت یک ماجرا کم است
گرچه ویران خاکش اما آشنا با خشت جانم
زخمی که حیل بر جگر اعتماد زد

یک چشم برای دیدنت کافی نیست
کان تن نازک میان چاک پیراهن خوش است
همین بس است که در چشم غیر ما نشکست
در آینه تلفیق این چهره تماشا نیست

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

وحشت مکن از مردمان ای دلنواز از در درآ»

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

زان که در صحبت ما بی رخ او نوری نیست
کس از دور فلک دستی نبرد از بدبیاران پرس
به صد سوگند این باور نگردد
چهره اوست که با دیده او می‌بینیم

(۱) الف - ت (۲) ب - پ (۳) الف - پ (۴) ب - ت

از دل به هم افتیم و به جانانه بگیریم
کم دشمن از اندرون خانه‌ست
باز آ به هم ای شاعر افسانه بگیریم
حیف از آن گل که درآویخت به هر خار و خسی

۱۹۳- تعداد حذف همزه کدام گزینه درست نوشته شده است؟

(۱) اشکش چکید و دیگرش آن آبرو نبود	از آب رفته هیچ نشانی به جو نبود (دوتا)
(۲) ای نسیم سحر آن شمع شبستان طرب را	گو به سر می‌رود از آتش هجران تو دودم (سه‌تا)
(۳) گر به پیرانه‌سرم بخت جوانی به سر آید	از در آشتی‌ام آن مه بی‌مهر درآید (سه‌تا)
(۴) ماهم از آه دل سوختگان بی‌خبر است	مگر آیینۀ شوق و دل آگاهش نیست (چهارتا)

۱۹۴- در ابیات زیر مجموعاً چند حذف همزه وجود دارد؟

امشب از دولت می دفع ملالی کردیم	این هم از عمر شبی بود که حالی کردیم
تیر از غمزه ساقی سپر از جام شراب	با کماندار فلک جنگ و جدالی کردیم
بر گل عارض از آن زلف طلایی فامش	یاد پروانه زربین پر و بالی کردیم
عشق اگر عمر نپیوست به زلف ساقی	غالب آن است که خوابی و خیالی کردیم
(۱) شش	(۲) هفت
(۳) هشت	(۴) نه

۱۹۵- در کدام گزینه تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود ندارد؟

(۱) جانانم فراق تو ما را چنان بسوخت	کز شرم آن مرا قلم اندر بنان بسوخت
(۲) اشکی چو برق جست ز چشم چو ابر من	در رخت من فتاد و همه‌سو زیان بسوخت
(۳) گفتند شمع و مه که چو روی تو روشنیم	این را سیاه شد رخ و آن را زبان بسوخت
(۴) با سوز دل ز هجر تو نالم همی چنان	کز ناله‌ام چو نال زبان در دهان بسوخت

۱۹۶- کدام گزینه دارای اختیار شاعری تغییر مصوّت کوتاه به بلند است؟

(۱) امروز چه بودش که ز من روی نهان داشت؟	سر از چه سبب بر من بیچاره گران داشت؟
(۲) دل در بر من نیست ندانم که کجا شد	یا رب به جهان در دل من نام و نشان داشت
(۳) گفتند سر زلف تو دل می‌برد از خلق	من در غم دل بودم و او قصد به جان داشت
(۴) گر دوست همی دارمت این طرفه نباشد	آری به چنین روی تو را دوست توان داشت

۱۹۷- در چند گزینه اختیار شاعری تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

(الف) یک روز اگر زن که تو را با تو گذارند	بس قصه بیداد تو کز خون بنگارند
(ب) بس بی‌گنهان کز تو سحرگاه بنالند	بس بیهوشان کز تو شبانگاه به زارند
(پ) گیرم ز کسی شرم نداری و نترسی	تا پیش تو عیب تو همی گفت نیارند
(ت) باری ز خدا هم بترسی تو که در حشر	این کرده و این دیده همی بر تو شمارند
(۱) یک	(۲) دو
(۳) سه	(۴) چهار

۱۹۸- کدام گزینه تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند کم‌تری دارد؟

(۱) یک روز به کوی ما آخر گذرت افتد	بر حال من مسکین روزی نظرت افتد
(۲) برم امشب که آن سرو سهی بود	همه‌شب کار دل فرماندهی بود
(۳) مگر هجران تو سوگند خورده‌ست	که تا خونم نریزد برنگردد
(۴) منت خاک رهت بر سر ما تنها نیست	هر کجا هست غبار قدمت تاج سر است

۱۹۹- در بیت زیر چند تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

«قصه جان خراب من چه می‌پرسی ز من	حال جانم هم تو به دانی که در جانی مرا»
(۱) دو	(۲) سه
(۳) چهار	(۴) پنج

۲۰۰- در بیت زیر چند تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

«عاشقان را بستر سنجاب لایق کی بود	مردم دیوانه را خاکستر گلخن خوش است»
(۱) یک	(۲) دو
(۳) سه	(۴) چهار

۲۰۱- در کدام هجاهای بیت زیر تغییر مصوّت کوتاه به بلند به کار رفته است؟

«نشکفت دل ما ز نسیم کرم کس	افسوس که در باغ جهان بوی کرم نیست»
(۱) هجای چهارم مصراع اول - هجای نهم مصراع اول - هجای دوازدهم مصراع اول	
(۲) هجای پنجم مصراع اول - هجای هشتم مصراع اول - هجای هفتم مصراع دوم	
(۳) هجای پنجم مصراع اول - هجای دهم مصراع اول - هجای سیزدهم مصراع اول	
(۴) هجای چهارم مصراع اول - هجای نهم مصراع اول - هجای هفتم مصراع دوم	

۲۰۲- در کدام گزینه تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود ندارد؟

- (۱) از رودکی تا منزوی دیوانه‌ها بودند
 (۲) اگرچه عشق تو باری است بردنی اما
 (۳) اگرچه نزد شما تشنه سخن بودم
 (۴) نیما غم دل گو که غریبانه بگیریم
- ای در غزل ده قرن چشمان تو شاعرکش
 به غبطه می‌نگرم در صف سبکباران
 کسی که حرف دلش را نگفت من بودم
 سر پیش هم آریم و دو دیوانه بگیریم

۲۰۳- چند بیت تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند دارد؟

- (الف) اگر کلاه سرم می‌رود ملالی نیست
 (ب) آه ای تابلوی تازه به سرقت رفته
 (پ) بسته راه نفسم بغض و دلم شعله‌ور است
 (ت) تفاوت من و اصحاب کهف در این بود
- در این زمانه سر بی‌کلاه بسیار است
 کاش نقاش تو این‌قدر هنرمند نبود
 چون یتیمی که به او فحش پدر داده کسی
 که سکه‌های من از ابتدا رواج نداشت

(۴) چهار

(۳) سه

(۲) دو

(۱) یک

۲۰۴- کدام ابیات دارای اختیار شاعری تغییر مصوّت کوتاه به بلند است؟

- (الف) آخر نه چراغیم که خندیم به ایوان
 (ب) بخت برگشته ما خیره‌سری آغازید
 (پ) نمی‌دانم چرا مردم به هم تبریک می‌گویند
 (ت) نمی‌گویم چه کردی بادل من چون نمی‌خوانند
- شمعیم که در گوشه کاشانه بگیریم
 تا چه باز دگر تیره سرانجامی‌ها
 بهاری را که با برف زمستان آبیاری شد
 تمام نوحه‌خوانان گاه بعضی از مقاتل را

(۴) الف - ت

(۳) پ - ت

(۲) پ - ب

(۱) الف - ب

۲۰۵- مصراع اول کدام گزینه تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند ندارد؟

- (۱) حالم چو دلیری است که از بخت بد خویش
 (۲) یک دفتر و یک پرسش و یک پاسخ و یک نه
 (۳) مؤمنم کردی به عشق و جازدی تکلیف چیست
 (۴) سجده بت گرچه باشد نامسلمانی مرا
- در لشکر دشمن پسری داشته باشد
 من شاعر نفرین‌شده چارم‌حالم
 بر مسلمانی که کافر می‌شود پیغمبرش
 چون کنم چون این نوشت ایزد به پیشانی مرا

۲۰۶- در بیت زیر چند تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

- «از حلقه مستان تو خیل ملک بی‌بهره‌اند
 کز صحبت خاصان حق فیضی نباشد عامه را»

(۴) چهار

(۳) سه

(۲) دو

(۱) یک

۲۰۷- در کدام گزینه تغییر مصوّت کوتاه به بلند بیشتری وجود دارد؟

- (۱) از یک نظر در کوی تو صد شیخ صنعان بت پرست
 (۲) من کشته خط توام کم ران به خون من قلم
 (۳) دل داده نام توام از هر که نامت بشنوم
 (۴) گر نامه بی نام خوشت بوسد زبان خامه را
- رسوای عالم می‌کند عشق تو صد علامه را
 سرخی به خون من مده منقار زاغ خامه را
 بی مژده نام خوشت هم جان دهم هم جامه را
 آن روسیاهی بس بود تا روز محشر نامه را

۲۰۸- در کدام گزینه تغییر کمیت مصوّت در مصراع دوم وجود دارد؟

- (۱) با آن که نیست با غم تو رنگ عافیت
 (۲) بود مرادم که زود شب بشود روز وصل
 (۳) هر وقت دلدار مرا با من خطابی دیگر است
 (۴) عاشقی گر خود همه درد دل است
- گر هیچ بوی وصل بود هم سلامت است
 کی به مراد کسی چرخ ستمکار رفت؟
 بی جرم با من هر دمش از نو عتایی دیگر است
 درد دل از چون تو دلداری خوش است

۲۰۹- کدام گزینه فاقد اختیار شاعری تغییر مصوّت کوتاه به بلند است؟

- (۱) می‌شود اندوه ما را روی هر جا پهن کرد
 (۲) گر دل قبول نیست که کردم فدای تو
 (۳) سرو را لرزه بر اندام ز رشک تو فند
 (۴) او صغیری که ز خاموشی شب می‌شنوم
- سفره‌های بی‌ریای وقت افطاریم ما
 جان در میان نهاده به وجه غرامت است
 گر صبا وصف کند سرو سرافراز تو را
 و آن هیاهو که سحر بر سر کو می‌بینم

۲۱۰- تعداد تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند در کدام گزینه نادرست مشخص شده است؟

(۱) خیره چشمی است به خورشید جمال تو نظر	چه کنم مردمک دیده فضل است مرا (دوتا)
(۲) پرورده هوای گلستان آن گلیم	تاب نسیم خُلد ندارد دماغ ما (دوتا)
(۳) هر کس که یافت خاک در او، بهشت یافت	آری بهشت خاک در است این جناب را (دوتا)
(۴) بست خورشید از تو زَناری ز کفر	گر همه کفر است زَناری خوش است (یکی)

۲۱۱- با توجه به بیت زیر تغییر کمیت مصوّت در کدام گزینه درست مشخص شده است؟

- «من که در آتش چو شمع افتاده‌ام از شوق تو کی نشینم تا به پیش خویش بنشانی مرا»
- (۱) هجای هشتم مصراع دوم (۲) هجای ششم مصراع اول (۳) هجای دهم مصراع اول (۴) هجای ششم مصراع دوم

۲۱۲- در کدام گزینه تغییر کمیت مصوّت کوتاه به بلند بیشتری وجود دارد؟

(۱) تا دل سوخته خاکستر گلخن نشود	نهد تن سگ کوی تو به خاکستر ما
(۲) چو شیشه گریه تلخی که می‌کنی «اهلی»	هزار کاسه چشم از غم تو پر خون است
(۳) از آن روز است در دل‌ها خیال دانه خالت	که دهقان ازل تخم محبت ریخت در دل‌ها
(۴) کعبه جان کجا برد بار تعلق خسان	یافته ره در آن حرم هر که جریده رفته است

۲۱۳- در کدام گزینه دو تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

(۱) در این وادی مکن ای ساریان آرایش محمل	که در خون شهیدان غرقه خواهی دید محمل‌ها
(۲) در مسجد ارباب ورع خوانند ما را بت‌پرست	یک بار از بهر خدا وقت نماز از در درآ
(۳) اگرچه سوخته‌ایم از غم تو دلشادیم	که نیست بر دل کس ذره‌ای غبار از ما
(۴) تا کی این دزدیده دیدن پرده بردارم ز پیش	از تو حال خود چه پوشم زانکه می‌دانی مرا

۲۱۴- در کدام ابیات دو هجای کوتاه در دو مصراع قرینه هم هستند ولی باید هر دو بلند شوند؟

الف) با وجود این جفا امیدوارم زان که تو	هم نگاهی می‌کنی گاهی به پنهانی مرا
ب) در راه قضا رخ تو دام است	در دام قدر لب تو دانه است
پ) هرچند که جور تو ز اندیشه زیاد است	تا بیش بود مهر من از جور تو کم نیست
ت) می‌خواهمت چنان که شب‌خسته خواب را	می‌جویمت چنان که لب تشنه آب را
- (۱) الف - پ (۲) ب - ت (۳) پ - پ (۴) الف - ت

۲۱۵- در کدام گزینه تغییر مصوّت بلند به کوتاه وجود دارد؟

(۱) تا نپوید سوی من شادی نپوید سوی من	تا نیاید باز من رامش نیاید باز من
(۲) ما مفتی عشقیم بکش باده حلال است	ما ناصح اوبیم اگر توبه نصوح است
(۳) ای دل نگفتمت که مرز آبروی خویش	پیش رخی کزو برود آبروی آب
(۴) هست آن موی سیه وصف بشر	نیست آن مو موی ریش و موی سر

۲۱۶- کدام گزینه دارای تغییر کمیت مصوّت بلند به کوتاه است؟

(۱) بدین بی‌قراری حصار ندیدم	نه بندی شنیدم بدین استواری
(۲) تا نگاهی افکنی بر روی خویش	می‌شوی زنجیر بر گیسوی خویش
(۳) به سعی بازوی تسلیم در محیط توکل	شناورم به امید کرانه‌ای که ندارم
(۴) عالمی را روی دل در قبله ابروی توست	تو چنین حیران ابروی دلاری کهای

۲۱۷- کدام گزینه فاقد تغییر کمیت مصوّت بلند به کوتاه است؟

(۱) دین هزار پارسا در سر گیسوی تو شد	چند به ناکسان دهی سلسله رموز را
(۲) آن که ابروی هلال عید را طاق آفرید	طاق ابروی تو را بسیار بهتر بسته است
(۳) بنوش جام هلالی به یاد ابروی یار	که همچو ابروی یار از افق هلال دمید
(۴) برافراخت آن جادوی نابکار	چو بشنید زو نام پروردگار

۲۱۸- کدام گزینه دارای دو تغییر مصوّت بلند به کوتاه است؟

(۱) عاشقان از می وصلت همه مستند مدام	به جز از اهلی دل‌سوخته مخموری نیست
(۲) پیش ما غنچه مستور و گل مست یکی است	نزد صاحب‌نظران مستی و مستوری نیست
(۳) کسی زنده ماند به معنی و صورت	که از راه صورت به معنی گراید
(۴) اگرچه اصل معنی داری از اصل	حقیقت وصل معنی داری از وصل

۲۱۹- کدام گزینه دارای اختیار شاعری تغییر مصوّت بلند به کوتاه است؟

- (۱) رو نگردانند عشاق از غبار حادثات
(۲) غنّدلیبان گلستان ضمیرت خواجو
(۳) نهاده‌ایم قدم از عدم به سوی عدم
(۴) فکند زمزمه گلپونه‌ای به برزن و کو
- آبروی جوهر مردی بود گرد مضاف
گاه شکرشکنی طوطی خوش‌الحاند
حیات نام مده فصل انتقالی را
به بام کلبه، پرستوی زنگار آمد

۲۲۰- کدام ابیات دارای اختیار شاعری تغییر کمّیت مصوّت بلند به کوتاه است؟

- (الف) عارفان را گله از وحشت تنهایی نیست
(ب) تو ملولی و مرا طاقت تنهایی نیست
(پ) گیسوی خیالت به هوس بافتم ای وای
(ت) چاره دیوانگی سلسله است و مرا
- نخل چون خوش ثمر افتد غنی از پیوند است
تو جفا کردی و من عهد وفا نشکستم
در گردنم افتاد همین دام که رستم
مایه دیوانگی سلسله موی دوست

(۱) پ - پ (۲) الف - ت (۳) الف - ب (۴) پ - ت

۲۲۱- کدام گزینه تغییر مصوّت بلند به کوتاه بیشتری دارد؟

- (۱) تهمت به اجل بسته عبث مفتی ملت
(۲) نشئه در طینت می چشم فسون سازت ریخت
(۳) در آن دو چشم وحشی و بیگانه‌رنگ او
(۴) از شوخی خود شکسته شد شاخ بهار
- بر محضر جانبازی ما عشق گواه است
ساقی میکده‌ها نرگس جادوی تو بود
ما رفته‌ایم در دل شب‌های ماهتاب
شوخی نکنی تا به کمالی برسی

۲۲۲- چند گزینه دارای تغییر مصوّت بلند به کوتاه است؟

- (الف) تو آن گلی که چو من صد هزار سوخته را
(ب) عشق و رسوایی اگر عیب بود پیش کسان
(پ) بندر شود از کشتی، چون بیشه انبوه
(ت) خواجه‌وار تشنه بمیرد به جز از مردم چشم
- به باد دادی و بر دل غبار غم نشست
عیب اهلی مکن ای خواجه که اینش هنر است
هر کشتی غرنده چو شیر نر ارغند
آبی این طایفه بر لب نچکانند او را

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۲۲۳- در کدام گزینه اختیار شاعری مصوّت بلند به کوتاه وجود دارد؟

- (۱) زبان لاله تو را گوید ای به قامت سرو
(۲) صفت عشق ندانی تو که عاشق نشدی
(۳) نموده هیبت پیلان آهنین‌دندان
(۴) چون به دستان اهل کرمان را به دست آورده‌ای
- مگر سرشته ز آب گلی نه ز آب و گلی
حال بیمار ندانی چو نگشتی بیمار
گشاده بازوی مرغان آهنین‌منقار
از چه معنی در پی خواجهی کرمانی کنی؟

۲۲۴- همه گزینه‌ها به جز گزینه دارای اختیار شاعری مصوّت بلند به کوتاه است.

- (۱) اهلی مزین از همدی ماهوشان لاف
(۲) اهل صورت همه از معنی تو بی‌خبرند
(۳) چو خیاط سیه‌دوزی و سوزن‌های تو سوزان
(۴) مردمان دیده از موج سرشکم بد برند
- کایشان نکنند این کرم و شأن تو هم نیست
و اهل معنی همه از صورت تو حیرانند
کجا دوزی یکی جامه بیندازی دو صد سوزن
آب چون در کشتی افتد بد برد کشتی‌نشین

۲۲۵- در کدام گزینه هر دو نوع تغییر مصوّت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه وجود دارد؟

- (۱) داروی هر درد که بنشانده خواند
(۲) به جای آن که بترسند تخمه می‌شکنند
(۳) بر سر دولت تنهایی خود می‌لرزد
(۴) خواجه از عشق تو چون از سر هستی بگذشت
- جمله به رنج‌وردلان برفشانند
مترسکم ولی افسوس خنده‌دارم من
اضطراب دل خورشید ز تنهایی نیست
به وفات آمد و بر خاک درت کرد وفات

۲۲۶- در کدام گزینه هر دو نوع تغییر مصوّت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند دیده می‌شود؟

- (۱) کلاه‌داری و دل‌داری هم نسب‌داری
(۲) هر دمت خاقانی از چشم و زبان گنجی دهد
(۳) تو جان خواهی آن‌گاه بر دست هجر
(۴) ترسم که وعده‌های تو عمرم سر آورد
- بدین سه چیز بود فخر مهتران اغلب
نام خاقانی به گوش دوستان چون نشنوی
ندانی که این رسم بیگانگی است
آوخ که عشوه تو ز پایم درآورد

۲۲۷- در چند بیت هر دو نوع تغییر مصوّت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند وجود دارد؟

- (الف) هر کس که حسن داشت شهید جمال شد
(ب) هر یک به نوعی از تو مرا دور می کنند
(پ) به دوری مکوش ارچه بدخوست یار
(ت) دل مسکین مرا کژدم دوری بگزید
- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۲۲۸- در کدام گزینه هر دو نوع تغییر مصوّت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه وجود دارد؟

- (الف) هشتصد اسم توی گوشی توست
(ب) دو سال می گذرد من هنوز سربازم
(پ) صحبت هم نفسان باد بهار طرب است
(ت) زلف را گو پای بازی بر گل و سوسن مکن
- (۱) الف - ب (۲) ب - پ (۳) پ - ت (۴) الف - ت

۲۲۹- با توجه به بیت زیر کدام گزینه درست است؟

- «موج با تجربه صخره به دریا برگشت»
(۱) در بیت سه تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد.
(۲) در بیت یک تغییر مصوّت کوتاه به بلند و یک بلند به کوتاه وجود دارد.
(۳) در بیت دو تغییر مصوّت کوتاه به بلند و یک بلند به کوتاه وجود دارد.
(۴) در بیت یک تغییر مصوّت کوتاه به بلند و دو مصوّت بلند به کوتاه وجود دارد.

۲۳۰- در کدام گزینه سه نوع اختیار زبانی وجود دارد؟

- (۱) مزار مخفی زهراست هر کجا که هزاران
(۲) مشکل از سبک عراقی و خراسانی نیست
(۳) دانه برفی و آن قدر ظریفی که فقط
(۴) هر که در این درد گران مبتلاست

۲۳۱- کدام گزینه دارای سه نوع اختیار زبانی است؟

- (۱) نه یک ساعت لب از بوسه بیاسود
(۲) کس ندارد طاقت زور آزمایی های من
(۳) زود از من و از تو همه شهر بیرسند
(۴) به فکر فتح جهان آن قبیل می افتند

۲۳۲- در کدام گزینه سه نوع اختیار زبانی دیده می شود؟

- (۱) ترک افیونی شبیه تو اگرچه مشکل است
(۲) با من دیوانه خوش دارد سگ آن کوی و من
(۳) درد مجنون و غم کوهکن از من رمزی است
(۴) لحظه بغض نشد حفظ کنم چشمم را

۲۳۳- در کدام گزینه هر سه نوع اختیار زبانی به کار رفته است؟

- (۱) گفתי از تو جان و از من یک نظر
(۲) پای به دامن کفن زان نکشد شهید عشق
(۳) من ز عشق تو کجا بگریزم
(۴) باز می پرسی چه طور این گونه شاعر شد دلت

۲۳۴- در چند بیت هر سه نوع اختیار زبانی وجود دارد؟

- (الف) باور کن اگر عنایت عشق نبود
(ب) آب طلب نکرده همیشه مراد نیست
(پ) گفתי از خسته ترین حنجره ها می آمد
(ت) خانه ام گر شد خراب از غم، دلم باری خوش است
- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۲۳۵- با توجه به بیت زیر، کدام گزینه صحیح است؟

- «گر تو اندازی نظر از روی همت سوی من
(۱) در بیت سه نوع اختیار زبانی وجود دارد.
(۲) در بیت سه نوع اختیار زبانی وجود دارد.
(۳) در بیت یک نوع اختیار زبانی وجود دارد.
(۴) در بیت هیچ نوع اختیار زبانی وجود ندارد.

۲۳۶- در بیت زیر چند اختیار زبانی وجود دارد؟

- «به بازی بازی از من می برد دل طفل بی باکی
(۱) دو (۲) سه (۳) چهار (۴) پنج

۲۳۷- در کدام گزینه هر دو اختیار شاعری حذف همزه و تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد؟

- (۱) من از اظهار نظرهای دلم فهمیدم
(۲) پدرت گوهر خود را به زر و سیم فروخت
(۳) واقفم از هنر مفتی دین موی به موی
(۴) سرو بلند من که به دادم نمی رسی
عشق هم صاحب فتواست اگر بگذارند
پدر عشق بسوزد که در آمد پدرم
آگه از شرف کاخ حرم خست به خست
دستم اگر رسد به خدا می رسانمت

۲۳۸- در کدام گزینه اختیار شاعری حذف همزه و تغییر مصوّت بلند به کوتاه وجود دارد؟

- (۱) چشم آهوی تو آهو به ختن می گیرد
(۲) بندی از نعلین او بگسسته بود
(۳) وز دو گیسوی سیه جلوه او شام فراق
(۴) آن که عمرش صرف شد در دلبری آموختن
بلکه آهو به سیه چشمی آهوش کند
وز کمال کودکی نابسته بود
جفت گیسوی مرا از چه جهت خواندی طاق
کاش دلداری هم از ما اندکی آموختی

۲۳۹- در بیت زیر چند بار از اختیارات زبانی استفاده شده است؟

- «معنی این صورت از صورتگران چین بپرس
(۱) دو (۲) سه (۳) چهار (۴) پنج
مرد معنی را نشان از مرد معنی بین بپرس»

۲۴۰- در کدام گزینه سه نوع اختیار زبانی وجود دارد؟

- (۱) با جادوی محبت خود قلب سنگ او
(۲) گل چنان ساغر می خورد که کس بوی نبرد
(۳) کی ز خورشید جمالش خانه ام روشن شود
(۴) عشق تو زر کرد رنگ روی من
آن ماه دیده است که لرزیده اشک شوق
دردسرها همه از نعره مرغ سحر است
گرفتد گاهی سوی من عکسش از روزن خوش است
این نه عشق است ای پسر این کیمیاست

۲۴۱- در چند بیت سه نوع اختیار زبانی وجود دارد؟

- (الف) گفتم گذر کن سوی من باز آ آب روی من
(ب) گرچه حسن همه کس آفت اهل نظر است
(پ) به روز مستی وصل تو ما چه دانستیم
(ت) تو جان خواه بی زحمت هجر و وصل
(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار
کز طعنه بدگوی من، دل در عذابی دیگر است
حسن خورشید مرا جذبه مهری دگر است
که روزگار کشد کین به روزگار از ما
میان من و تو سخن خانگی است

۲۴۲- با توجه به بیت زیر کدام گزینه درست است؟

- «شعروبان را کمال معنی اندر لفظ اوست
(۱) در شعر سه نوع اختیار زبانی وجود دارد.
(۲) در شعر سه نوع اختیار زبانی وجود دارد.
(۳) در بیت دو حذف همزه به کار رفته است.
(۴) در بیت دو حذف همزه به کار رفته است.

۲۴۳- توضیح مقابل کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) گوید این خاقانی دریامتابت خود منم
(۲) ای نسخه اصل خوبی و رعنائی
(۳) دریغ بازوی سرپنجگی که برپیچد
(۴) نرگست از غالیه صد تیر دارد در کمان
خوانمش خاقانی اما از میان افتاده قا (سه نوع اختیار زبانی دارد).
سرچشمه آبروی هر زیبایی (تغییر مصوّت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه دارد).
ستیز دور فلک ساعد توانایی (سه اختیار زبانی در بیت وجود دارد).
لاجرم گلبرگ تو در زیر مشکین جوشن است (بیت دارای حذف همزه و تغییر کمیت مصوّت است).

۲۴۴- شاعر در بیت زیر چند بار از اختیارات زبانی بهره برده است؟

- «تا کی ای دلبر دل من بار تنهایی کشد
(۱) دو (۲) سه (۳) چهار (۴) پنج
ترسم از تنهایی احوالم به رسوایی کشد»

۲۴۵- در کدام گزینه اختیار زبانی بیشتری وجود دارد؟

- (۱) بر هر خطی که جادوی عشقش نفس دمید
- (۲) هرچند که جور تو ز اندیشه زیاد است
- (۳) جگرش پاره کند گر نکند گریه خون
- (۴) دامن تو پُرسفال، پیش تو آن زَر و مال
- جز صید دل نبود به افسونش انتخاب
- تا بیش بود مهر من از جور تو کم نیست
- عاشق سوخته را کاین همه خون در جگر است
- باورم آن گه کنی که اجل آرد فنا

(سراسری انسانی ۹۸ - نظام قدیم)

۲۴۶- در کدام بیت، اختیار زبانی «تغییر مصوّت کوتاه به بلند و تغییر مصوّت بلند به کوتاه» صورت گرفته است؟

- (۱) داغ محبت است و بس خانه فروز جان و دل
- (۲) باده عقل سوز را داروی بیهوشی مزین
- (۳) آن شکرین لبی که من ناله از او چو نی کنم
- (۴) سوخت بساط هستیم ریخت بنای طاقتم
- نیست ز روزن دگر روشنی این سرای را
- نیست به سرمه حاجت آن چشم جنون فزای را
- غوطه به زهر می دهد طوطی خوش نوای را
- چند پر از نفس دهم آه شکسته پای را

۲۴۷- در کدام مصراع اختیارات شاعری: «کوتاه تلفظ کردن مصوّت بلند»، «حذف همزه» و «بلند تلفظ کردن هجای پایانی»، صورت گرفته است؟

(سراسری انسانی ۹۵)

- (۱) مخالفت نکنم آن کنم که فرمان است
- (۲) که جهل پیش خردمند عذر نادان است
- (۳) نه آبروی که گر خون دل بخوای ریخت
- (۴) هزار سختی اگر بر من آید آسان است

(سراسری انسانی ۹۳)

۲۴۸- در همه ابیات به استثنای بیت اختیار زبانی تغییر مصوّت بلند به کوتاه صورت گرفته است.

- (۱) طرف کرم ز کس نیست این دل پرامید من
- (۲) از خم ابروی توام هیچ گشایشی نشد
- (۳) ابروی دوست کی شود دستکش خیال من
- (۴) صوفی شهر بین که چون لقمه شبهه می خورد
- گرچه سخن همی برد قصه من به هر طرف
- وه که در این خیال کج عمر عزیز شد تلف
- کس نزده است از این کمان تیر مراد بر هدف
- پاردمش دراز باد آن حیوان خوش علف

(سراسری انسانی ۸۹)

۲۴۹- در کدام بیت، هر دو اختیار زبانی «تغییر مصوّت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند» به کار رفته است؟

- (۱) آن سرزنش که کرد تو را دوست حافظا
- (۲) از من جدا مشو که توام نور دیده ای
- (۳) از چشم بخت خویش مبادت گزند از آنک
- (۴) منعم مکن ز عشق وی ای مفتی زمان
- بیش از گلیم خویش مگر پا کشیده ای
- آرام جان و مونس قلب رمیده ای
- در دلبری به غایت خوبی رسیده ای
- معذور دارمست که تو او را ندیده ای

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۸)

۲۵۰- در همه ابیات تغییر مصوّت بلند به کوتاه وجود دارد؛ به جز:

- (۱) تاتار هجر کرد سیاهی و عنبری
- (۲) اندر دلم ز غمزه غمّاز فتنه هاست
- (۳) ساقی و سردهی ز لب یارم آرزوست
- (۴) تا سوی گلشن طرب آیم خراب و مست
- زان مشک های آهوی تاتارم آرزوست
- فتنه نشان جادوی بیمارم آرزوست
- بدمستی ای ز نرگس خمارم آرزوست
- از گلشن وصال تو یک خارم آرزوست

۱۸۸- گزینه ۴ زخم آن چنان

بررسی سایر گزینه‌ها ۱ «پیش از» و «از آن»

۲ «سرشارم از» و «کم است»

۳ «عبور از» و «خاکش اقا»

۱۸۹- گزینه ۲ بیت «ب»: «خود از»، «درید آن» و «خوش است»

بیت «پ»: «خار اگر»، «شکست آن» و «بس است»

بیت «ت»: «غزل است» و «است اقا»

بیت «الف»: «کلید این»

۱۹۰- گزینه ۲ «دلنواز از» و «درآ» دارای حذف همزه است.

وزن شعر مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن است.

۱۹۱- گزینه ۲ «الف»: فقط در ترکیب «صحبت آراسته» حذف همزه است.

«پ»: فقط در ترکیب «نزدت امشب» حذف همزه است.

سایر بیت‌ها:

«ب»: در ترکیبات «کس از» و «نبرد از» حذف همزه وجود دارد.

«ت»: در ترکیبات «چشم از»، «از او»، «از او» و «حریفیم ای دل» حذف همزه است.

۱۹۲- گزینه ۴ ۱ فقط در ترکیب «هم افتیم» حذف همزه وجود دارد.

۲ در ترکیبات «می‌کند این»، «من از»، «دشمن از» و «از اندرون» حذف همزه وجود دارد.

۳ در ترکیبات «باز آ» و «هم ای» حذف همزه است.

۴ در ترکیبات «پیش از»، «از این»، «بگسل از»، «از اغیار»، «حیف از»، «از آن» و «درآویخت» حذف همزه وجود دارد.

۱۹۳- گزینه ۳ در ترکیبات «به سر آید» و «درآید» و «آشتی‌ام» حذف همزه است.

بررسی سایر گزینه‌ها ۱ فقط در ترکیب «دیگرش آن» حذف همزه است.

۲ در ترکیبات «سحر آن» و «می‌رود از» حذف همزه وجود دارد.

۴ در ترکیبات «ماه‌م از»، «بی‌خبر است» و «مگر آیین» حذف همزه وجود دارد.

۱۹۴- گزینه ۳ در ترکیبات «امشب از»، «هم از»، «سیر از»، «عارض از»، «از آن»، «عشق اگر»، «غالب آن» و «آن است» حذف همزه وجود دارد.

۱۹۵- گزینه ۴ وزن هر چهار گزینه یکی است، پس اگر وزن یک گزینه را به دست بیاوریم، می‌توانیم بقیه گزینه‌ها را با آن مقایسه کنیم.

کوتاه به بلند

۱ جانَا غَم فِ را قِ تْ ما را چِ نَا بِ سوخت
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 کز شَر مِ مِ را قِ لَ مَن در بِ نَا بِ سوخت
 — — — — — — — — — — — — — — — —

کوتاه به بلند

۲ اش کی چِ بر قِ جِست ز چِش مِ چِ اب رِ من
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 در رخ تِ مَن فِ تا دُ هَ مِ سو زِ یا بِ سوخت
 — — — — — — — — — — — — — — — —

کوتاه به بلند

کوتاه به بلند

۳ گف تن دِ شَم غِ مه کِ چِ رو یِ تْ رُو شِ نیم
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 ای بِ را سِ یا هِ شد رُ خِ آ را زِ با بِ سوخت
 — — — — — — — — — — — — — — — —

۱۹۶- گزینه ۲ وزن هر چهار گزینه مشترک است، پس با به دست

آوردن وزن شعر می‌توان ابیات را با هم مقایسه کرد.

کوتاه به بلند

۳ گف تن دِ سِ رِ زَل فِ تْ دِل می بِ رِ دَز خلق
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 مَن در غِ مِ دِل بو دِ مُ او قص دِ بِ جا بِ داشت
 — — — — — — — — — — — — — — — —

۱۹۷- گزینه ۱ فقط در بیت «پ» تغییر مصوّت کوتاه به بلند وجود دارد.

گی رم ز ک سی شَر مِ نَ دا ری یِ نَ تر سی
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 تا پی شِ تْ عی بِ تْ هَ می گف تِ نِ یا رند
 — — — — — — — — — — — — — — — —

کوتاه به بلند

۱۹۸- گزینه ۳ در این گزینه یک تغییر کمیت مصوّت وجود دارد.

کوتاه به بلند

۳ مِ گر هج را نِ تْ سو گن دِ خُر دَست
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 ک تا خو نمِ نَ ری زد بر نَ گی زد
 — — — — — — — — — — — — — — — —

بررسی سایر گزینه‌ها

کوتاه به بلند

۱ یک رو ز بِ کو یِ ما آ خر گُ دَ رت اف تد
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 بر حالِ مِ نِ مَس کِپِ رو زی نَ ظَ رت اف تد
 — — — — — — — — — — — — — — — —

کوتاه به بلند

کوتاه به بلند

۲ ب زَم ام شب کِ آ سر و سِ هی بود
 — — — — — — — — — — — — — — — —
 هَ مِ شب کا رِ دِل فر ما دِ هی بود
 — — — — — — — — — — — — — — — —

کوتاه به بلند

↓
کوتاه به بلند

کوتاه به بلند

مؤ م نم کر	دی ب عش ق	جا ز دی تک	لی ف چیست
U - -	U - -	U - -	U - -
بر م سل ما	نی ک کا فر	می ش ود پی	غم ب رش
U - -	U - -	U - -	U - -

کوتاه به بلند

سج د ی بت	گر چ با شد	نا م سل ما	نی م را
U - -	U - -	U - -	U - -
چو ک نم چن	این ن وش تی	زد ب پی شا	نی م را
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۰۶- گزینه ۴

از حل ق ی	مس تا ن ت	خی ل م لک	بی به ر اند
U - -	U - -	U - -	U - -
کز ص ب ت	خا صا ن حق	فی ضی ن با	شد عا م را
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۰۷- گزینه ۲

من کش ت ی	خط ط ت ام	کم را ب خو	ن من ق لم
U - -	U - -	U - -	U - -
سر خی ب خو	ن من م ده	من قا ر زا	غ خام را
U - -	U - -	U - -	U - -

بررسی سایر گزینه‌ها

- کلمه «تو» در مصراع اول و «ق» در کلمه «عشق» بلند می‌شود.
- «ی» میانجی در ترکیب «دلدادۀ نام» و «م» در کلمه «نام» و «ی» میانجی در ترکیب «مژده نام» و «م» در کلمه «نام» بلند می‌شود.
- «م» در کلمه «نام» و «ن» در کلمه «زبان» بلند می‌شود.

۲۰۸- گزینه ۲

بو د م را	دم ک زود	شب ب ش ود	رو ز وصل
U - -	U - -	U - -	U - -
کی ب م را	د ک سی	چر خ سی تم	کا ر رفت
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۰۹- گزینه ۴

می ش ود آن	دو ه ما را	رو ی هر جا	په ن کرد
U - -	U - -	U - -	U - -
سفر ها ی	بی ر یا ی	وق ت اف طا	ری م ما
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۱۰- گزینه ۲

گر دل ق	بو ل نی ست	ک کر دم ف	دا ی ت
U - -	U - -	U - -	U - -
جای در م	یا ن ها د	ب و ج ه غ	را م تست
U - -	U - -	U - -	U - -

سر و را لر	ز ب آن دا	م ز رش ک	ت ف ت
U - -	U - -	U - -	U - -
گر ص با وص	ف ک ند سر	و س ز ف را	ز ت را
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۱۰- گزینه ۲ در این گزینه فقط در کلمه «در» مصراع اول کوتاه به بلند وجود دارد.

بررسی سایر گزینه‌ها

- در کلمه «جمال» «ل» و در کلمه «مردمک» «ک» بلند می‌شود.
- در کلمه «پرورده»، «ی» میانجی و در کلمه «تاب»، «ب» بلند می‌شود.
- در کلمه «همه»، «م» بلند می‌شود.

۲۱۱- گزینه ۱

من ک در آ	ت ش چ شم اف	تا د ام از	شو ق ت
U - -	U - -	U - -	U - -
کی ن شی نم	تا ب پی شی	خی ش بن شا	نی م را
U - -	U - -	U - -	U - -

۲۱۲- گزینه ۳

آ زان رو رس	ت در دل ها	خ یا ل دا	ن ی خالت
U - -	U - -	U - -	U - -
ک ده قا ن	آ زل تخ م	م حب بت ری	خت در دل ها
U - -	U - -	U - -	U - -

بررسی سایر گزینه‌ها

- «ل» در کلمه «دل» و «ی» در «کوی» بلند می‌شود.
- «م» در «غم» بلند می‌شود.
- «ق» در «تعلق» بلند می‌شود.

۲۱۳- گزینه ۱

ذریع وا دی	م کن ای سا	ر با آ را	ی شی مح مل
U - -	U - -	U - -	U - -
ک در خون	ش هی دا	غر ق خا هی دی	د مح مل ها
U - -	U - -	U - -	U - -

بررسی سایر گزینه‌ها

- «ب» در «ارباب» و «ر» در «بهر» و «ت» در «وقت» بلند می‌شود.
- «م» در کلمه «غم» بلند می‌شود.
- «ل» در کلمه «حال» بلند می‌شود.

۲۱۴- گزینه ۲

«ب» در را ه	ق ضا ز خ	ت دا مست
U - -	U - -	U - -
در دا م	ق در ل ب	ت دا نست
U - -	U - -	U - -